

Runmonumentens rumslighet: Svingerudsstenen, Rökstenen och Ingelstadshällen

Per Holmberg

Runstenar är texter som fint illustrerar en grundläggande poäng i modern textteori: En text är mer än summan av sina språkliga val, eftersom den också utnyttjar en rumslig meningspotential på olika skalor. Detta är ett generellt förhållande som emellertid blir extra tydligt när någon hugger ett budskap i sten och kanske sedan reser stenen på en viss plats i landskapet.

I det här föredraget ska jag ge exempel på hur kunskapen om runmonument kan fördjupas om man utvecklar och tillämpar principer för rumslig analys. Min förståelse av ”språket i rummet” är inspirerad av en semiotisk teori som används för forskning om nutida språkliga landskap, nämligen geosemiotik (Scollon & Scollon 2003). Med denna teori kan man urskilja tre kompletterande skalor på vilka rumslighet har betydelse. Tillämpat på runstenar innebär dessa skalor att analysen riktas mot 1) hur runföljderna integrerats med stenens och inskriftens visuella design, 2) hur monumentet inbjuder läsare (och lyssnare) till en viss interaktionsordning, liksom 3) hur monumentet står i relation till det omgivande landskapets platssemiotik.

I tidigare forskning finns en del exempel på studier som systematiskt undersökt runstenars visuella design (senast Bianchi 2010 och Åkerström 2020). Det finns också flera studier som försökt förstå runstenarnas funktion genom att undersöka deras platssemiotik (se t.ex. Zachrisson 1998, Stille 2015). De sociala praktikernas interaktionsordningar är däremot en rumslig dimension som bedömts ligga utom räckhåll för forskningen om runstenar, vilken ju inte har möjlighet att göra etnografiska observationer.

I föredraget utgår jag från det nyligen offentliggjorda fyndet av Svingerudsstenen, som ristats med runor från den äldre futharken, och som tack vare den arkeologiska gravkontexten kunnat dateras till före 300 e.Kr. Jag prövar att etablera en tentativ typologi för olika möjliga interaktionsordningar och diskuterar de olika alternativens rimlighet, givet stenens inskrift och arkeologiska kontext: Ska runstenen primärt förstås som ett *spår* som ristaren lämnat, en *visare* som förstärker graven monumentalitet, en *kapsel* som skiljer de förbrända benen från de levande, en *portal* till andra världar, eller som ett *meddelande* som lämnats i graven?

Jag ska sedan visa hur en rumslig analys kan öppna för en ny förståelse av två tidigvikingatida runristningar: Rökstenen (Ög 136) respektive Ingelstadshällen (Ög 43). Standardtolkningarna har utgått från att den förra fungerat som en portal (till hjältesagor), medan den senare endast ska förstås som spår (i form av klotter). Jag prövar istället att förstå båda som visare, närmare bestämt visare som pekar ut himlakroppars rörelser. Antagandet om denna rumsliga funktion visar sig kunna förklara flera drag i Rökstens komplexa visuella design med skiftande läsriktningar och skriftsystem (Holmberg 2021). Jag hoppas också kunna argumentera för att de olika symboler som integrerats i Ingelstadshällens visuella design med denna utgångspunkt kan ges en samlad tolkning.

Avslutningsvis vill jag diskutera vilka hinder som forskningen behöver hantera för att utveckla en bättre rumslig förståelse av runmonument.

Referenser

- Bianchi, M. (2010). *Runor som resurs. Vikingatida skriftkultur i Uppland och Södermanland*. Uppsala: Inst. för nordiska språk, Uppsala universitet. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:507043/FULLTEXT01.pdf>
- Holmberg, P. (2021). Reading runes with the sun. A geosemiotic analysis of the Rök runestone multimodality. *Multimodality and Society* 1:4, 455-473. <https://doi.org/10.1177/26349795211059109>
- Scollon, R. & Scollon, S. (2003). *Discourses in Place. Language in the Material World*. London: Routledge.
- Stille, P. (2015). Runstenarna i landskapet: En undersökning om placeringen av runstenarna i Tiohärad. *Futhark. International Journal of Runic Studies* 5, 137-149. <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:799768/FULLTEXT01.pdf>
- Zachrisson, T. (1998). *Gård, gräns, gravfält. Sammanhang kring ädelmetalldepåer och runstenar från vikingatid och tidig medeltid i Uppland och Gästrikland*. Stockholm: Inst. för arkeologi och antikens kultur, Stockholms universitet.
- Åkerström, H. (2020). *Visuella textkonventioner i den tidiga vikingatidens runristningar*. Uppsala: Inst. för nordiska språk, Uppsala universitet. <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1436912/FULLTEXT01.pdf>